

Asia: VN/27297/2023

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024-27

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleittain

-

1. Johdanto, yleiset huomiot

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 1. Johdanto, sekä muut yleiset huomiot

Vuonna 2020, jolloin edellinen tasa-arvo-ohjelma julkaistiin, Suomi oli EU:n tasa-arvoindeksissä sijalla neljä. Kolme vuotta myöhemmin Suomi on pudonnut sijalle kahdeksan. Pudotuksen on katsottu johtuvan muun muassa koronan ajankäyttöön aiheuttamilla muutoksilla, mutta heikentymistrendi on pidempiaikainen; vaikka vielä vuonna 2017 Suomi oli indeksissä sijalla kolme, on tasa-arvokehitys ollut meillä hidasta. Naisiin kohdistuva väkivalta on hälyttävän yleistä ja vuosittain 13–15 naista kuolee parisuhdeväkivallan seurauksena. Naisten ja miesten välinen palkkaero pysyy sitkeästi 15 prosentissa työelämän voimakkaan segregaaation ja naisvaltaisten alojen matalan palkkatason vuoksi. Naiset kantavat suuremman kokonaisvastuun palkattomasta hoivasta, mikä vaikuttaa negatiivisesti heidän työmarkkina-asemaansa. Tuoreen väestötason tutkimuksen mukaan joka neljäs raskaana ollut on kohdannut työelämässä suoranaista raskaus syrjintää ja jopa puolet kokenut syrjinnän lisäksi muita kielteisiä seurauksia. Kun perhevapaauudistuksen ansiosta isien pitämien perhevapaapäivien määrä on pitkästä aikaa hieman kasvanut, kuuluu julkisuudessa arvioita, että isien vähentyneet työtunnit aiheuttavat ongelman tuottavuuden kasvulle. Samanaikaisesti moni nainen tekee vastentahtoisesti osa-aikatyötä tai on määräaikaaisessa työsuhteessa, koska muuta ei ole tarjolla ja maahan muuttaneet naiset eivät edelleenkään pääse aina edes töihin käsiksi.

Tasa-arvoindeksi mittaa vain naisten ja miesten tasa-arvoa, mutta tasa-arvon edistämiseen ja sisältyy myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen aseman parantaminen. Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän myös sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella. Silti sateenkaari-ihmisiin kohdistuva syrjintä on merkittävä kansallinen tasa-arvo-ongelma. Lisäksi maahan muuttaneisiin, rodullistettuihin ja kansallisiin vähemmistöihin kohdistuva rasismi kaventaa myös näiden ryhmien mahdollisuuksia elää ja toimia yhteiskunnassamme tasavertaisina muiden kanssa.

On siis monia syitä, jotka antavat aihetta kiihdyttää tasa-arvopolitiikan vauhtia.

Tasa-arvoselonteon tavoitteet ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet lähtökohdaksi

Tasa-arvopoliittinen selonteko muodostaa pitkän linjan tavoitekehyksen sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Kukin hallitus vuorollaan määrittelee, miten kullakin hallituskaudella toimitaan, jotta pitkän aikavälin tasa-arvotavoitteiden saavuttaminen ja kansainvälisten sopimusten toteutuminen varmistetaan. Tasa-arvopoliittiset tavoitteet on tapana määritellä hallitusten tasa-arvo-ohjelmissa ja ne ovatkin hallituksen tasa-arvopoliittisten prioriteettien ja tahtotilan ilmaus. Vaikka ohjelmaluonnokseen sisältyvässä tilannekuvauksessa tunnistetaan monia tasa-arvoselonteossa esiin nostettuja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusongelmia ja vaikka luonnos sisältää monia kannatettavia toimenpiteitä, jäävät toimenpiteet niiden korjaamiseksi puuttumaan. Tämän takia tasa-arvoselonteossa asetettujen pitkän aikavälin tasa-arvotavoitteiden saavuttaminen karkaa monin paikoin yhä kauemmas vaikka jokaisen hallituksen tasa-arvo-ohjelman tulisi edistää niiden toteutumista.

Suosituksat tasa-arvo-ohjelmien kehittämiseksi

Viime vuonna julkaistun hallituksen tasa-arvo-ohjelmien vaikuttavuutta ja toimivuutta arvioineen raportin keskeinen viesti oli, että tasa-arvo-ohjelmat ovat tarpeellisia sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja tasa-arvopolitiikan ohjaamiseksi. Tutkimuksessa havaittiin kuitenkin, että tasa-arvo-ohjelmat eivät tuo riittävällä tavalla esiin hallitusten tasa-arvopoliittisia visioita ja eivätkä ne toimi kunnolla vaikuttavan tasa-arvopolitiikan tekemisen välineinä. Yksi keskeisistä tutkimuksessa tunnistetuista ongelmista oli, ettei tasa-arvo-ohjelmia tunnisteta hallituksen sisällä kaikkia hallinnonaloja koskettaviksi ja velvoittaviksi, jolloin niiden poliittinen painoarvo jää pieneksi. Toinen keskeinen tunnistettu ongelma oli, että ohjelmien toimenpiteet eivät ole riittävän kunnianhimoisia yhteiskunnallisella tasolla ja että niiden poliittinen painoarvo jää pieneksi. Myös erillisten määrärahojen puute heijastuu ohjelmien vaikuttavuuteen. Raportti esitti näiden ongelmien korjaamiseksi ohjelman poliittisen painoarvon ja toimenpiteiden kunnianhimon kasvattamista sekä määrärahojen myöntämistä ohjelman toteuttamiselle.

Luonnoksessa hallituksen tasa-arvo-ohjelmaksi ei valitettavasti ole huomioitu tutkimuksen johtopäätöksiä ja suosituksia. Ohjelmasta ei välity hallituksen tasa-arvopoliittista tavoitetilaa, vaan ohjelmassa listataan pääasiassa sarja toimenpiteitä, joista suuri osa on jo kirjattu hallituksen muihin ohjelmiin ja joista osa on jo edennyt eduskunnan käsittelyyn. Yli puolet ohjelman 45 toimenpiteestä sisältyy sellaisenaan tai lähes sellaisenaan joko rasmin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi laadittuun toimenpideohjelmaan tai hallitusohjelmaan. Erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja työelämän tasa-arvon osalta jo valmiiksi hallitusohjelmaan toimenpiteinä sisältyvien toimenpiteiden lukumäärä on suuri: seitsemän kolmestatoista naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisesta toimenpiteestä löytyy samansisältöisenä hallitusohjelmasta. Ottaen huomioon hallituksen vahvan sitoutumisen naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisiin lainsäädäntötoimiin – mistä kiitämme - tasa-arvo-ohjelmalta olisi toivonut vahvempaa sitoutumista tähän tavoitteeseen myös uusin, vaikuttavin toimenpitein.

Tasa-arvon edistämisen resurssit

Hallitukset päättävät paitsi tasa-arvopolitiikan sisällöistä, myös tasa-arvon edistämisen resursseista. Tasa-arvo-ohjelmia pitkäaikaisesti koskenut ongelma on, että ohjelmilta puuttuvat erilliset määrärahat. Se, että ohjelmia toteutetaan budjettikehyksen puitteissa heikentää tasa-arvo-ohjelmien vaikuttavuutta ja toimivuutta arvioineen tutkimuksen mukaan ohjelmaan sitoutumista sekä sen näkyvyyttä ja vaikuttavuutta ja ohjaa toimenpiteitä pois uusista, aidosti vaikuttavista poikkihallinnollisista toimenpiteistä. Tämä on myös käsillä olevaa tasa-arvo-ohjelmaa koskeva ongelma, joka heijastuu ohjelman toimenpiteiden kunnianhimon tasoon ja jonka valtiontalouden säästöjen seurauksena ministeriöihin kohdistuvat leikkaukset tekevät erityisen ajankohtaiseksi. Riittääkö ministeriöissä aika- ja henkilöresursseja ohjelman toimenpiteiden toteuttamiseen, jos niiden mahdollisuudet toteuttaa omia lakisääteisiä tehtäviäänkin ovat rajalliset? Juuri julkaistun arvioinnin mukaan vuosille 2020–2023 laaditun naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman yksi keskeinen onnistumisen edellytys oli se, että sen toimeenpanolla oli vuosittainen budjetti.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen

Tasa-arvon edistäminen ei ole vain erillisiä toimenpiteitä ja hankkeita vaan sen tulisi olla jatkuvaa ja kaikkeen toimintaan sisältyvää. Tasa-arvo-ohjelmassa hallitus ja ministeriöt sitoutuvat erillisten toimenpiteiden lisäksi edistämään tasa-arvoa myös valtavirtaistamalla.

Ohjelmaluonnoksessa kuitenkin todetaan, että resurssien puute ja kiire asettavat haasteita myös sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle ministeriöissä eikä sukupuolten tasa-arvon edistäminen ole vielä vakiintunut osaksi kaikkea valmistelua ja päätöksentekoa ja että ministeriökohtaiset erot sukupuolinäkökulman integroinnissa ovat merkittävät. Yksi näkyvä esimerkki tästä on se, että sukupuolivaikutusten arviointeja osana hallituksen esityksiä tehdään edelleenkin vain noin joka viidennelle esitykselle ja lisäksi arviointien osuus annetuista esityksistä on laskenut.

Tasa-arvon edistäminen on perustuslakiin kirjattu ja tasa-arvolaissa täsmennetty velvollisuus, joka kuuluu jokaiselle viranomaiselle. Lainsäädäntöehdotusten sukupuolivaikutusten arviointi on yksi keskeinen keino, jolla lainvalmistelussa voidaan tunnistaa esitysten sukupuolivaikutukset jo ennakolta ja korjata esitettyä niin, että se edistää tasa-arvoa. Hallituskauden aikana tulisikin tavoitella vaikutusarviointien osuuden lisäämistä eikä tyytyä vallitsevaan tilanteeseen. Lisäksi tasa-arvo-ohjelmien vaikuttavuutta ja toimivuutta arvioineen tutkimuksen mukaan ministeriöt tulisi jatkossa velvoittaa valtavirtaistamiseen jo hallitusohjelmassa, koska esimerkiksi hallituskaudella toteutettavat hankkeet ovat jo käynnissä silloin, kun tasa-arvo-ohjelma hyväksytään. Jatkossa myös hallitusohjelmien sukupuolivaikutukset tulisi arvioida jo ennakoon.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuva syrjintä tunnistetaan tasa-arvo-ohjelman tilannekuvauksessa ongelmaksi ja sateenkaari-ihmisten oikeuksien edistämisen kuvaillaan taustatekstissä olevan osa Suomen toimintaa pohjoismaisessa yhteistyössä ja EU:ssa. Kansallisia toimenpiteitä syrjinnän kitkemiseksi ei kuitenkaan valitettavasti esitetä. Ottaen huomioon tasa-arvolain syrjintäkiellot ja sen, että selonteon lähtökohtana on sukupuolen moninaisuus, on

sateenkaari-ihmisten oikeuksien pois jättäminen tasa-arvo-ohjelmasta erityisen valitettavaa. Sukupuolten tasa-arvoa on mahdotonta saavuttaa ilman, että myös sukupuolivähemmistöjen oikeuksia konkreettisesti ja tavoitteellisesti edistetään. Ilman konkreettisia toimenpiteitä tasa-arvoselonteon tavoite siitä, että Suomi on sukupuolisyrynnästä vapaa yhteiskunta ja että Suomessa jokainen voi turvallisesti ilmaista sukupuoltaan ilman pelkoa syrjinnästä ei toteudu. Konkreettinen toimenpide olisi ns. eheyttämistoiminnan kieltäminen lailla ja sateenkaaripoliittisen toimintaohjelman laatiminen, jolla tehostettaisiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluviin ihmisiin kohdistuvien viharikosten ja väkivallan vastaista työtä.

Tasa-arvoselonteossa nostetaan esiin anti-gender-liikehdintä ja sen pyrkimys heikentää jo saavutettua tasa-arvoa ja kiistää ihmisoikeuksien universaalius. Selonteossa linjataan, että Suomen EU- ja kansainvälisen tasa-arvopolitiikan lähtökohtana on kunnioittaa sukupuolen moninaisuutta ja vastustaa ihmisoikeuksien heikentämispyrkimyksiä. Tämän on oltava myös kansallinen tavoite ja anti-gender -liikehdinnän vaarat naisten ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksille huomioitava ja niitä vastaan toimittava myös kansallisin tasa-arvopoliittisin toimin. Sukupuolten tasa-arvo ja naisten ihmisoikeudet on huomioitava myös perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelussa.

Sosiaaliturva

Sosiaalisia oikeuksia ja sosiaaliturvaa ei ohjelmaluonnoksessa käsitellä. Sosiaaliturvan leikkausten yhteisvaikutusten on todettu kohdistuvan eniten yhden hengen talouksiin ja yhden huoltajan perheisiin. Valtaosa yhden huoltajan perheistä on naisen ja lasten muodostamia perheitä, joten yhden huoltajan perheisiin kohdistuvat vaikutukset kohdistuvat pääosin naisiin ja lapsiin. Muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa havaittiin, että muutosten merkittävimmät vaikutukset kohdistuvat jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleviin eli pienituloisiin ja julkisia palveluita paljon käyttäviin henkilöihin. Näiden ryhmien joukossa on esimerkiksi pienelle eläkkeellä eläviä ikääntyneitä naisia, joihin myös lääkkeiden arvonlisäveron nosto vaikuttaa. Kun myös toimeentulotukea ollaan pienentämässä, on välttämätöntä edelleen arvioida muutosten vaikutuksia pienituloisten ja eri sukupuolten toimeentuloon. Suomessa lapsiperheköyhyys on ennen kaikkea yhden huoltajan perheiden köyhyyttä, ja on arvioitu, että leikkaukset lisäävät pienituloisten määrää entisestään.

Sosiaaliturvan uudistamista jatketaan tällä hallituskaudella ja parlamentaarinen sosiaaliturvakomitea käsittelee mm. etuuksien yksilö- ja perhe- sekä ruokakuntakohtaisuutta ja tekee ehdotukset perheiden sosiaaliturvan kehittämiseksi. Koska tutkimusten ja tilastojen mukaan sosiaaliturvan käytössä ja käyttäjäryhmissä on sukupuolittaisia eroja ja etuuksiin tehdyt muutokset kohdentuvat ja vaikuttavat eri sukupuoliin eri tavoin, on välttämätöntä, että uudistuksen valmistelussa huomioidaan sukupuoli ja, että sukupuolivaikutuksia arvioidaan jatkuvasti sitä mukaa, kun suunnitelmat etenevät, tarkentuvat ja korjaantuvat.

Toimenpide-ehdotukset:

- Sosiaaliturvan leikkausten sukupuolivaikutuksia on arvioitava edelleen ja muun muassa toimeentulotuen muutosten vaikutukset huomioitava;

- Jotta sosiaaliturvauudistus edistää sukupuolten tasa-arvoa tulee esimerkiksi ruokakunnan käsitettä tarkastella kriittisesti, sosiaaliturva säilyttää yksilökohtaisena ja yleistuen sukupuolivaikutukset selvittää sekä huomioida vuoroasuvien lasten tilanne

2. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen koulutuksessa

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 2. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen koulutuksessa

-

3. Tasa-arvon työelämässä ja työn ja perheen yhteensovittamisen tukeminen

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 3. Tasa-arvon työelämässä ja työn ja perheen yhteensovittamisen tukeminen

Vahva sukupuolenmukainen horisontaalinen ja vertikaalinen segregatio on suomalaisen työelämän ominaisuus. Samoin määräaikaisten ja osa-aikaisten töiden kasautuminen naisille. Osittain segregatiosta johtuen sukupuolten välinen palkka- ja eläke-ero on merkittävä, 16 ja 20 prosenttia, eikä se ole pienentynyt viime vuosina juuri lainkaan. Palkkaeroon vaikuttaa myös syrjintä, jonka yksi ilmenemismuoto raskaus- ja perhevapaasyrjintä on. Eduskunta on tasa-arvoselonteosta antamassaan kannanotossa (EK 67/2022 vp5) edellyttänyt, että valtioneuvosto ryhtyy pikaisesti toimiin raskaudesta ja vanhemmuudesta johtuvan työsyrynnän ehkäisemiseksi. Tuore väestötason tutkimus paljastaa, että joka neljäs raskaana oleva kokee työelämässä syrjintää ja lähes puolet kaikista raskaana olleista on kokenut työelämässä jotain kielteistä raskauden tai perhevapaan takia. Raskaussyrjintää kokevat ennen kaikkea määräaikaissa työsuhteissa työskentelevät ja yli kaksi viidestä määräaikaissa työsuhteissa työskentelevistä raskaana olevista on kokenut syrjintää. Myös sateenkaari-ihmiset kokevat raskaus- ja perhevapaasyrjintää muuta väestöä useammin.

On positiivista, että hallitus selvittää, miten hallitusohjelman linjaukset erityisesti raskaus- ja perhevapaasyrynnän ehkäisemisestä ja perhevapaista voitaisiin parhaiten toteuttaa ja tuottaa oikeudellisen selvityksen raskaus- ja perhevapaasyrynnän vähentämisestä. Raskaus- ja perhevapaasyrynnän vähentämisellä voidaan paitsi edistää työelämän tasa-arvoa, myös tukea syntyvyyden kasvua, kun vanhemmuutta pohtivan ei tarvitse pelätä raskauden ja lapsiperheellistymisen negatiivisia vaikutuksia asemaansa työelämässä. Tavoitetta raskaus- ja perhevapaasyrynnän vähentämisestä heikentävät kuitenkin useat samanaikaisesti tekeillä olevat uudistukset, kuten määräaikaissuhteiden solmimisen ja yksilöperusteisen irtisanomisen helpottaminen, jotka tulevat todennäköisesti heikentämään työelämän tasa-arvoa ja lisäämään raskaus- ja perhevapaasyryntää, joka jo nyt kohdistuu korostetusti määräaikaissa työsuhteissa työskenteleviin. Kun työsopimuslaki em. uudistusten toteuttamiseksi avataan olisi samalla mahdollista pyrkiä kompensoimaan uudistusten aiheuttamia heikennyksiä selventämällä lainsäädännön syrjintäkieltoa ja lisäämällä työsopimuslakiin säännös, joka kieltää määräaikaisten työsopimuksen uusimatta jättämisen raskauden tai perhevapaan perusteella tai määräaikaisten sopimuksen solmimisen vain perhevapaan alkuun saakka. Yksi keskeinen raskaussyrynnän muoto on solmia työsopimus vain perhevapaan alkuun saakka, toinen jättää määräaikaisten työsopimuksen uusimatta työntekijän raskauden tultua ilmi. Lakiin tulisi kirjata myös perhevapaalta palaavan suoja-

aika työsuhdeturvan parantamiseksi. Kun työntekijä palaa perhevapaalta, hänet saisi irtisanoa tai siirtää toisiin tehtäviin esimerkiksi aikaisintaan kolmen kuukauden kuluttua töihin paluusta.

Myös vientivetoinen palkkamalli heikentää työelämän tasa-arvoa jarruttamalla naisvaltaisten alojen palkkakehitystä ja paikallisen sopimisen edistämällä voi olla negatiivisia tasa-arvovaikutuksia, jos esim. työehtosopimusten yleissitovuus sen seurauksena heikentyy. Olisikin välttämätöntä arvioida työelämämuutosten yhteisvaikutukset sukupuolinäkökulmasta.

Kansainvälisesti yhdeksi keskeiseksi keinoksi edistää palkkatasa-arvoa on noussut palkka-avoimuus. Euroopan komissio antoi vuonna 2014 palkka-avoimuussuosituksen ja vuoden 2021 maaliskuussa palkkauksen läpinäkyvyyttä parantavan direktiiviehdotuksen. Hallitus aikoo hallitusohjelman ja tasa-arvo-ohjelman luonnoksen mukaan edistää palkka-avoimuutta EU-direktiivin minimisäännösten mukaisesti. Tämä tarkoittaisi, että yksi direktiivin keskeisistä työkaluista jäisi Suomessa toteuttamatta, kun valtaosan yrityksistä ei tarvitsisi raportoida sukupuolten palkkaerosta kansalliselle viranomaiselle ja kun myös palkka-arvioinnin laatimisvelvollisuus koskee vain niitä työnantajia, joita raportointivelvollisuuskin koskee. Direktiiviä kansallisessa implementoitaessa tulisi ylittää minimi ja pyrkiä panemaan direktiivi toimeen tavalla, jolla on tosiasiasa mahdollisuudet edistää palkkauksen avoimuutta ja sitä kautta palkkatasa-arvoa. Samalla tasa-arvolain tasa-arvo- ja palkkakartoitusluonnitteluvaiheen 30 työntekijän rajaa tulisi laskea, jotta nekin 30 prosenttia työvoimasta, jotka eivät nykyisin kuulu palkkakartoitusvelvoitteen piiriin, saataisiin velvoitteen piiriin.

Toimenpide-ehdotukset:

- Työllisyyspolitiikan sukupuolivaikutukset arvioidaan ja nostetaan erityisesti vammaisten henkilöiden, romaninaisten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien työllisyysastetta. Puututaan vähemmistöihin kuuluvien naisten työelämäsyrijintään parantamalla osaamisen tunnistamista, tunnistamalla ja poistamalla rakenteellista syrjintää, muuttamalla asenteita sekä kehittämällä perhevapaajärjestelmää;
- Tasa-arvovaltuutettu on esittänyt, että tasa-arvolakia vahvistettaisiin täydentämällä sitä yhdenvertaisuuslaissa hyväksi havaituilla oikeussuojakeinoilla. Näitä ovat esimerkiksi tasa-arvovaltuutetun kuuleminen syrjintää tuomioistuimessa käsiteltäessä sekä oikeus puuttua risteävään syrjintään;
- Työsopimuslakiin tulee lisätä säännös, joka kieltää määräaikaisen työsopimuksen uusimatta jättämisen raskauden tai perhevapaan perusteella tai määräaikaisen sopimuksen solmimisen vain perhevapaan alkuun saakka;
- Lakiin tulisi kirjata myös perhevapaalta palaavan suoja-aika työsuhdeturvan parantamiseksi;
- Palkka-avoimuusdirektiivi tulee toteuttaa minimiä kunnianhimoisemmin.

On välttämätöntä pitää huolta toimivista palveluista, joilla varmistetaan työn ja perheen yhteen sovittaminen. Kuntia on velvoitettava lainsäädännöllä ja valtakunnallisella ohjauksella työn ja perheen yhteensovittamista tukevien palveluiden järjestämisessä. Vuorohoidon on oltava saavutettavaa, ja sitä on järjestettävä pienille koululaisille. Koululaisten vanhempien työssäkäyntiä tukevat myös koululaisille järjestetty aamu- ja iltapäivätoiminta, koulun lomien aikainen hoito ja toimivat koulukyydit lapsen kaikista kodeista.

Toimenpide-ehdotukset:

- Kuntia velvoitetaan valtakunnallisella ohjauksella työn ja perheen yhteensovittamista tukevien palveluiden järjestämisessä.

4. Sukupuolten tasa-arvoisen osallisuuden ja edustuksen lisääminen

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 4. Sukupuolten tasa-arvoisen osallisuuden ja edustuksen lisääminen

-

5. Naisiin kohdistuva-, lähisuhde sekä muu väkivalta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 5. Naisiin kohdistuva-, lähisuhde sekä muu väkivalta

Naisiin kohdistuva väkivalta on yksi Suomen merkittävimmistä ihmisoikeusongelmista eikä sen yleisyys ole Istanbulin sopimuksen kaltaisten merkittävien sitoumusten ja sen edellyttämien toimenpiteiden myötä vähentynyt viimeisten kymmenen vuoden kuluessa lainkaan ja tyttöjen kokema väkivalta on jopa kääntynyt kasvuun. Joka kolmas nainen on kokenut parisuhteessaan väkivaltaa ja yli puolet naisista on kokenut väkivaltaa tai uhkailua. Väkivaltaa eivät koe vain aikuiset, vaan lähes puolet 16–17-vuotiaista tytöistä, joilla oli kokemusta seurustelusta, oli vuonna 2022 julkaistun tutkimuksen mukaan kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa kumppaninsa taholta. Suomessa on 2010-luvulla kuollut joka vuosi noin 15 naista nykyisen tai entisen kumppaninsa surmaamana. Ruotsissa luku on viime vuosina ollut 10 vaikka maa on väkiluvultaan kaksi kertaa Suomea isompi. Lakivaliokunnan käsiteltävänä parhaillaan oleva lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen toivottavasti vähentää parisuhdeväkivallan seurauksena kuolleiden määrää ja parantaa tekijöiden rikosvastuun toteutumista vahvistaen ymmärrystä siitä, että väkivalta lähisuhteessa ei ole yksityisasia vaan rikos, josta seuraa rangaistus.

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittisessa selonteossa esitetty kansallinen tasa-arvotavoite on, että Suomessa jokainen voi elää ilman sukupuolistunutta väkivaltaa tai väkivallan uhkaa eikä kenenkään oikeutta vapauteen ja koskemattomuuteen loukata. Tämä tarkoittaa selonteon mukaan sitä, että naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta, mukaan lukien seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä, ovat kaikissa muodoissaan vähentyneet merkittävästi eikä sukupuolistuneen väkivallan uhrina kuole tai menetä terveyttään kukaan. Hyvinvointialueiden leikkaukset ja väkivaltatyölle alueilla korvamerkittyjen resurssien puuttuminen sekä järjestöjen avustusten leikkaaminen uhkaavat sekä selonteon tavoitetta että Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden

toteutumisesta. Istanbulin sopimuksen tavoitteet ja velvoitteet eivät voi toteutua, mikäli väkivallan uhreja ei tunnusteta tai he eivät saa apua ja oikeutta. Leikkausten myötä väkivallan uhrien palvelujen ja avun saanti kuitenkin vaarantuu ja haavoittuviin aseisiin joutuneiden suoja heikkenee.

Selonteossa linjataan, että väkivallan ehkäisy ja torjuminen edellyttää pysyviä rakenteita ja että Suomen on varmistuttava siitä, että viranomaiset tunnistavat sukupuolistuneen väkivallan kaikissa muodoissaan, ja että sitä ehkäistään ja siihen puututaan eri palveluissa koulutus-, sosiaali- ja terveyspalveluista rikosentorjuntaan. Eri alojen toimijoilla tulee olla tarvittava osaaminen, selkeät roolit ja riittävät resurssit. Hyvinvointialueita ja kuntia varten on laadittu valtakunnalliset ohjeet lähisuhdeväkivallan ehkäisystä. Ohjeet eivät ole velvoittavia ja erilaisia mekanismeja on otettu alueilla käyttöön vaihtelevalla tahdilla. Suurimmat haasteet liittyivät ammattilaisten järjestelmällisen koulutuksen puutteeseen ja olemassa olevien hyvien käytäntöjen ja työmenetelmien käytön puutteelliseen seurantaan väkivallan seulonnassa ja siihen puuttumisessa. Yksi ongelma on, että naisiin kohdistuva väkivalta tunnustetaan terveydenhuollossa heikosti, mikä vaikeuttaa siihen puuttumista ja palveluihin pääsyä. Uhrien tilanne paranee vain, jos väkivallan uhrit tunnustetaan ja heille on tarjolla riittävästi palveluita ja toimivia palveluketjuja. Tämä edellyttää sekä toimivia rakenteita että riittäviä resursseja.

Lukuisat asiantuntijatahot kannattavatkin ohjeiden lisäksi sitovaa lainsäädäntöä, jolla selkeytettäisiin väkivallan vastaisen työn rakenteita, vastuita ja palveluita. Tämän nk. rakennelain tarvetta selvitetään syksyn 2024 aikana ja se on toimenpiteenä kirjattu sekä hallitusohjelmaan että tasa-arvo-ohjelman luonnokseen. Rakennelain tarpeen selvittämisen lisäksi hallituksen tulisi sitoutua tekemään selvityksen pohjalta toimenpiteitä lainsäädännön edistämiseksi, mutta kaikkia Istanbulin sopimusta toteuttavien väkivallan ehkäisytöitä tekevien ja uhrien palveluita tarjoavien osapuolten näkemyksiä kuullen ja asema turvaten sekä asianmukaiset resurssit väkivallan vastaiseen työhön varaten.

Järjestöt vastaavat suurelta osin Istanbulin sopimuksen edellyttämistä väkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille suunnatuista matalan kynnyksen palveluista ja erityistukipalveluista pienillä ja epävarmoilla resursseilla. Hallituksen suunnittelemat leikkaukset Stean järjestöavustuksiin uhkaavat toteutuessaan supistaa useiden järjestöjen avustuksia niin merkittävästi, että niiden tuottamat palvelut vaarantuvat. Tämä heikentää sekä Istanbulin sopimuksen toteutumista että väkivaltaa kokeneiden naisten ja tyttöjen oikeutta saada tarvitsemiaan palveluita, joille on jo nyt enemmän kysyntää kuin mihin järjestöt pystyvät resurssiansa puitteissa vastaamaan. Myös tasa-arvoselonteon peräänkuuluttamiin ja Istanbulin sopimuksen edellyttämiin tekijöille suunnattuihin pääsyssä on haasteita, mikä vaikeuttaa tavoitetta naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi.

Jotta väkivaltaa kokeneiden ihmisoikeudet ja palvelut voidaan turvata, ei väkivallan vastaisesta työstä ole varaa leikata hyvinvointialueilla tai kolmannella sektorilla. Leikkaussuunnitelmien sukupuoli- ja ihmisoikeusvaikutukset tulisi arvioida ennen niiden toteuttamista ja arvioida toimet uudelleen arvioinnin tulosten pohjalta, jotta voidaan varmistua, etteivät naisten ihmisoikeudet ja Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttaminen heikenny leikkausten seurauksena. Leikkausten vaikutusarviointi on myös taloudellisesti järkevää, sillä yksistään naisiin kohdistuvan fyysisen parisuhdeväkivallan julkiselle terveydenhuollossa aiheuttamien suorien hoidosta aiheutuvien

lisäkustannusten arvioidaan olevan vuosittain 150 miljoonaa euroa. Kymmenessä vuodessa tämä tarkoittaa 1,5 miljardia euroa, mikä sekin on aliarvioi kustannusten todellisen mittakaavan, koska se ei ota huomioon työterveyshuollon tai muiden yksityisten terveyspalveluiden käyttöä, väkivallasta aiheutuvia epäsuoria kustannuksia, kuten sairauslomien tai työkyvyttömyyttä, eikä henkistä väkivaltaa tai alle 16-vuotiaisiin kohdistuvan väkivallan kustannuksia.

Toimenpide-ehdotukset:

- Säädetään lähisuhdeväkivallan ehkäisytyötä selkiyttävä rakennelaki;
- Hyvinvointialueisiin kohdistuvien säästöjen ja järjestöavustusten leikkaussuunnitelmien sukupuoli- ja ihmisoikeusvaikutukset tulee arvioida ja arvioida leikkauksia uudelleen arvioinnin tulosten pohjalta, jotta voidaan varmistua, etteivät naisten ihmisoikeudet ja Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttaminen heikenny säästöjen seurauksena;
- Väkivallan uhreille suunnattujen palveluiden lisäksi väkivallan tekijöille on oltava tarjolla väkivallan sukupuolistuneen luonteen tunnistavia katkaisu- ja ennaltaehkäisyohjelmia ja varhaiskasvatuksessa ja koulussa on panostettava seksuaali- ja ihmisoikeuskasvatukseen sekä hyödynnettävä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua väkivaltakulttuurin kitkemisessä.
- Istanbulin sopimus edellyttää kuntia tekemään yhteistyötä järjestöjen kanssa. Järjestöt tuottavat suurimman osan tukipalveluista väkivaltaa kokeneille. Näiden palveluiden rahoitus tulisi laajentaa pitkäkestoiseen tukeen ja varmistaa nais erityyppisen väkivaltatyön jatkuvuus. Tällä hetkellä pitkäkestoista tukea on saatavilla vain vähän, eikä siihen pääsääntöisesti myönnetä rahoitusta;
- Hallitus on sekä hallitusohjelmassa että tasa-arvo-ohjelmassa sitoutunut pakkoavioliittojen rangaistavuuden selkiyttämiseen rikoslaissa, mistä kiitämme. Peräänkuulutamme kuitenkin myös siviilioikeudellisia keinoja pakkoavioliiton uhrien aseman parantamiseksi. Esitämme, että hallitus sitoutuisi myös pakkoavioliittojen mitätöinnin mahdollistamiseen ja lasten oikeuksien turvaamiseen muuttamalla avioliittolainsäädäntöä niin, ettei ulkomailla solmittuja lapsiavioliittoja tunnustettaisi edes tapauskohtaisen harkinnan perusteella;
- Turvakotipaikkoja tarvitaan lisää ja turvakotien saavutettavuus ja esteettömyys tulee taata. THL:n arvion mukaan Suomessa pitäisi olla vähintään 262 turvakotien perhepaikkaa, mutta Euroopan neuvoston arvion mukaan määrä on 550 perhepaikkaa. GREVIO on vuonna 2019 kehottanut Suomen viranomaisia jatkamaan ja tehostamaan pyrkimyksiään lisätä turvakotipaikkojen määrää ja laajentaa turvakotien maantieteellistä sijoittumista eri puolille Suomea, jotta Suomi saavuttaisi Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa asetetun vähimmäisvaatimuksen yhdestä perhepaikasta 10 000 asukasta kohti. Tämä edellyttää lisää taloudellisia resursseja ja intersektionaalista näkökulmaa, jotta eri ryhmien turvan tarve toteutuu. GREVIO on kehottanut Suomen viranomaisia arvioimaan, miten turvakodit ovat käytännössä saavutettavissa vammaisille naisille, eri romaniyhteisöjen naisille ja päihdeongelmaisille naisille. Myös turvakotijakson jälkeinen asuminen tulisi turvata;
- Seri-tukikeskukset tarvitsevat erillisrahoituksen turvakotien tapaan. THL koordinoi vuoden 2024 ajan toimintaa 30 prosentin työajalla, vuodelle 2025 ei ole luvassa resursseja tähän. Tarve tuelle on kasvanut vuosittain. Seri-tukikeskusten palveluihin tulee voida hakeutua kuuden kuukauden sisällä väkivaltakokemuksen jälkeen;

- Rikoslain 20 luvun 5 § poistetaan, jotta kaikki sukupuoliyhteyden käsittävät rikokset kuuluvat raiskauksen tunnusmerkistöön seksuaalisen hyväksikäytön sijaan;
- Istanbulin sopimuksen edellyttämät ankaroittamisperusteet, kuten väkivallan kohdistaminen nykyiseen tai entiseen kumppaniin lisätään rikoslakiin rangaistuksen koventamisperusteiksi;
- Poliisin tulee tutkia kaikki naisiin kohdistuva väkivalta viipymättä ja huolellisesti kaikkialla Suomessa. Kehitetään poliisin kouluttamista sukupuolittuneeseen väkivaltaan liittyvistä teemoista, uhrien kohtaamisesta ja lähisuhdeväkivallan tunnistamisesta. Myös muiden ammattilaisten osaamista tulee kehittää ja tehdä väkivallan tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyvästä koulutuksesta pakollinen osa perus- ja täydennyskoulutusta. Koulutukseen osallistuminen ei saa jäädä riippumaan kunkin tahon omasta kiinnostuksesta;
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päivitetään vastaamaan Istanbulin sopimuksen velvoitteita. Istanbulin sopimus edellyttää, että väkivalta toista vanhempaa kohtaan tulee ottaa huomioon tehtäessä päätöksiä lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista. Sopimus edellyttää lisäksi toteuttamaan tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet, jotta voidaan varmistaa, ettei tapaamis- tai huoltajuusoikeuksien käyttäminen vaaranna uhrin tai lasten oikeuksia ja turvallisuutta. Vuonna 2019 uudistettu laki ei kiinnitä huomiota uhrin turvallisuuteen sopimuksen edellyttämällä tavalla;
- Varmistetaan maahan muuttaneiden naisten kokeman väkivallan ja lähisuhdeväkivallan parempi huomioiminen oleskeluluvan perusteissa;
- Suomelle laaditaan kansallinen strategia vihapuhetta ja viharikoksia vastaan, jossa huomioidaan juridinen sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja kehon sukupuolitetut piirteet vihapuheen ja -rikosten motiivina

6. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 6. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen Euroopan unionissa ja kansainvälisessä toiminnassa

-

7. Institutionaaliset rakenteet

Voitte kirjoittaa lausuntonne alle kappaleesta 7. Institutionaaliset rakenteet

-

Vainio Anniina
Naisjärjestöjen Keskusliitto

